WARIES MISDAADREEKS · Nº 275

Valse Duiten in Geertruidenberg

De muntvervalsers van de vesting, 1795

Een historisch onderzoeksrapport
van dr. Hester Vlaskamp

Stichting Archief Vesting en Veer

Uitgeverij Waries

Inhoud

Leeswijzer: hoe dit boek werkt 4
Wie is wie in 1795 5
Woorden uit 1795 6

Het rapport

1. Een doos uit het depot 8
2. De vesting in 1795 11
3. De Markt: de eerste valse duiten 14
4. Vier verhoren rond de Markt 19
5. Het metaal 23
6. Onder Franse ogen 28
7. Aan het water 36
8. De toren van de Geertruidskerk 39
9. Akten en een werkboek 42
10. Het nachtpoortboek 45
11. De toren, nog eens 50
12. De kelder, 1951 55
13. Aan de overkant van de Donge 60
14. Een turfschip 63

Aan de lezer

Register van de stukken 66
De vijf vragen 67
Werkblad 1: verdachten 68
Werkblad 2: de nachten 69
Antwoordformulier 72
Hints in drie niveaus 74
Verzegeld 77
De oplossing 78
Nawoord 85

Leeswijzer: hoe dit boek werkt

Dit is geen roman. U houdt een onderzoeksrapport in handen, zoals een archief dat schrijft wanneer er iets in het depot is gevonden waar niemand een verklaring voor heeft. Het rapport gaat over de valse duiten die in het voorjaar van 1795 opdoken in de vesting Geertruidenberg, en over een kelder vol gietgerei die in maart 1951 bij het graafwerk voor de Amercentrale aan de Amerdijk werd blootgelegd.

De historica die het rapport schreef, dr. Hester Vlaskamp, heeft één ongebruikelijke afspraak met haar opdrachtgever gemaakt: zij trekt in de lopende tekst geen conclusies. Zij legt de bronnen voor, in de volgorde waarin zij ze vond, met haar transcripties, vertalingen en metingen. Wie de vervalser was, hoe hij te werk ging en waarom het na een paar weken ophield, moet u zelf uitzoeken. Haar eigen conclusie staat achterin, verzegeld.

Zo gaat u te werk

- Lees eerst de vijf vragen op p. 67. Dan weet u waar u op moet letten.
- Lees het rapport hoofdstuk voor hoofdstuk. Alle stukken die nodig zijn om de zaak op te lossen staan erin; er zit niets verstopt in het nawoord of op de omslag.
- Gebruik de werkbladen vanaf p. 68. Kopiëren mag. Vooral tijden en data doen ertoe.
- Loopt u vast, dan staan er hints in drie niveaus op hun kop vanaf p. 74. Niveau 1 wijst alleen een richting, niveau 3 laat bijna alles zien.
- Vul het antwoordformulier in. Open pas daarna de verzegelde oplossing.

Over de bronnen

Stukken uit 1795 zijn getranscribeerd in de spelling van toen, met moderne leestekens waar dat de leesbaarheid helpt. Toevoegingen van de historica staan tussen vierkante haken. Tijden schreef men in 1795 meestal in woorden ("kwart voor twee"); in het nachtpoortboek staan ze in cijfers ("1.45"). Een nacht wordt steeds aangeduid met twee data: "de nacht van 6 op 7 april" begint op maandagavond 6 april en eindigt op dinsdagochtend 7 april.

Speelduur: twee tot vier uur, alleen of samen.

Wie is wie in 1795

Alleen naam en positie. Wat zij deden, verklaarden of verzwegen, staat in de stukken.

Naam	Wie
Arnoldus van Gils	bakker, bakkerij aan de Markt; levert brood aan de Franse post aan de Amerdijk
Kuijpers	bakker, bakkerij achter de Geertruidskerk
Adriana Mulders	weduwe Damen, herbergierster van De Vergulde Schaal aan de Markt
Sjef Lemmens	knecht in De Vergulde Schaal
Jacobus Verhagen	koperslager, werkplaats aan de Markt
Laurens Bosschaert	zilversmid in de vesting
Pieter Swaanswijk	veerman op de Donge, woont in het veerhuis buiten de muur
Johanna Akkermans	weduwe van de kalkbrander, eigenares van kalkschuur en kalkoven aan de Amerdijk
Matthijs (Thijs) Akkermans	haar zoon, 22 jaar
Hendrik Sterkenburg	torenwachter, in dienst van de stad, waakt op de toren van de Geertruidskerk
Gerrit Sterkenburg	zijn zoon, soms waarnemend torenwachter
Mr. Dominicus Hulsewé	officier, leidt in 1795 het onderzoek
Johan Fransen	klerk van de officier
Cornelis van Hoof	gezworen ijker van de stad
Wildschut	chirurgijn in de vesting
Huybrechts, Schellekens, De Bie, Rommens	burgerwachten aan de Dijkpoort
Louis Delorme	Frans kapitein, plaatscommandant
Jean-Baptiste Morel	Franse sergeant, post bij de schans aan de Amerdijk
Antoine Ribaud	Franse korporaal, voert de nachtpatrouille
Pierre Gaudin	Franse fourier, tekent voor ontvangen brood
Wouter Baars	molenaar te Raamsdonk
Geertje Kop	winkelierster te Raamsdonksveer
Arie Brouwer	schipper van het turfschip De Jonge Jacob, Dordrecht

En in later tijd

Toon Rijkers	hoofd van een lagere school, amateur-oudheidkundige; noteerde in maart 1951 de vondst van de kelder
ing. Femke Lodewijks	metaalrestaurator, Atelier Patina; onderzocht in 2026 de munten
dr. Hester Vlaskamp	historica, Stichting Archief Vesting en Veer; schreef dit rapport

STICHTING ARCHIEF VESTING EN VEER

Onderzoeksrapport AVV 2026-07

De valse duiten van 1795

Een vervalsing in de vesting Geertruidenberg, gereconstrueerd uit archiefstukken en een vondst van 1951

Auteur	dr. H. (Hester) Vlaskamp
Metaalonderzoek	ing. F. Lodewijks, Atelier Patina
Status	publieksversie; conclusie verzegeld
Datum	september 2026

Samenvatting zonder conclusie. In het voorjaar van 1795 kwamen in Geertruidenberg honderden, waarschijnlijk duizenden valse duiten in omloop. Het onderzoek van de officier liep in de zomer van dat jaar vast. In 2025 werd in ons depot een doos teruggevonden met 313 munten, gietgerei en de notities van een schoolmeester die in 1951 een verborgen kelder aan de Amerdijk zag blootleggen. Dit rapport brengt de bronnen van 1795 en de vondst van 1951 voor het eerst bij elkaar.

Hoofdstuk 1

Een doos uit het depot

Over een kartonnen doos, een schoolschrift en de vraag die het archief zichzelf stelde.

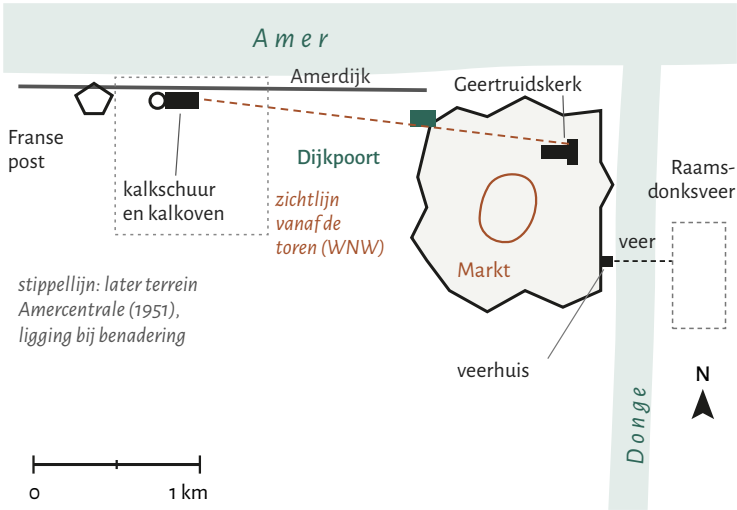
In november 2025 verhuisde de Stichting Archief Vesting en Veer haar depot naar een nieuw gebouw. Bij het leegruimen van de onderste plank van stelling 14 kwam een kartonnen doos tevoorschijn die in geen enkele inventaris voorkwam. Op het deksel stond met potlood: *Vondst Amerdijk maart 1951, T. Rijkers. Niet weggooien.*

In de doos zaten, gewikkeld in kranten uit 1951, een stenen pot met 313 kleine koperkleurige munten, scherven van een smeltkroes, twee half vergane houten raampjes, een handvol fijn zand in een sigarenkistje, een tinnen beker en een schoolschrift met gelinieerde bladzijden. Het schrift bleek het verslag te zijn van meester Toon Rijkers, destijds hoofd van een lagere school in de omgeving en in zijn vrije tijd verwoed oudheidkundige. Hij had in maart 1951 het grondwerk gevolgd voor de bouw van de Amercentrale aan de Amer. Daarbij was, iets ten westen van de stad, een gemetselde kelder te voorschijn gekomen onder de fundamenten van een verdwenen schuur. De grondwerkers hadden de munten aan de meester gegeven omdat "die van de school er toch verstand van had". Rijkers heeft ze, voor zover wij weten, nooit aan iemand laten zien.

Een eerste blik leerde dat het om duiten ging, de kleinste koperen munt van de Republiek. Een tweede blik, met een loep, leerde dat 312 van de 313 munten vals waren. De vraag lag daarmee voor de hand: wie heeft in die kelder valse duiten gemaakt, en wanneer?

Een spoor in 1795

Het antwoord op de tweede vraag kwam sneller dan verwacht. In ons eigen archief bevindt zich een dun dossier uit 1795 met op de omslag *Informatie ter zake van valsche duiten*. Het is aangelegd door

Geertruidenberg en omgeving in 1795, schematisch. De zichtlijn geeft de richting aan waarin de torenwachter vanaf de Geertruidskerk de kalkoven zag liggen.

De bakkerij van Arnoldus van Gils lag aan de Markt; die van zijn collega Kuijpers achter de Geertruidskerk. De herberg De Vergulde Schaal van weduwe Mulders en de werkplaats van koperslager Verhagen lagen eveneens aan de Markt. Wie deze namen nu nog niet kan plaatsen: ze komen vanzelf terug.

Gewicht en maat

In 1795 woog men kleine dingen, zoals munten, in *azen*. Een aas is ongeveer 0,048 gram; een goede Hollandse duit woog omstreeks vijftig azen, dat is ongeveer 2,4 gram. Waar in dit rapport gewichten in grammen staan, zijn ze in 2026 gemeten.

Stuk 1 · Lijst der ingeleverde valsche duiten, 14 tot 21 april 1795 · AVV, Hulsewé, inv. 1

Datum	Naam	Bedrijf	Aantal	Ontvangen van
14 april	Jannetje Smits	groente	7	van Fransche soldaten, voor kool en uien
14 april	Kees Mertens	kaas	12	van Fransche soldaten
14 april	Arnoldus van Gils	bakker	9	van Fransche soldaten, in betaling van brood
15 april	Bet van Engelen	melk	4	weet niet van wien
15 april	Huibert Lambregts	schoenlapper	5	van een Fransch korporaal
16 april	wed. Maas	garen en band	3	in wisselgeld ontvangen bij den bakker op de Markt
16 april	Dirk Snoeks	visverkoper	6	van den knecht van De Vergulde Schaal
17 april	Marie de Jong	eieren	2	weet niet van wien
18 april	Jan Hamers	turf	8	van den veerman, als wisselgeld toen hij over de Donge kwam
18 april	Kees Mertens	kaas	10	van Fransche soldaten
21 april	Anna Verschuren	brood en koek (venter)	5	van Fransche soldaten
21 april	Jannetje Smits	groente	6	van Fransche soldaten
	Somma		77	

Het valt op hoe vaak de Franse soldaten worden genoemd. Dat paste in de stemming van dat voorjaar: wat er mis ging, kwam van de bezetter. In de stad sprak men al snel van "Franse duiten", alsof de soldaten de munten zelf hadden meegebracht. Die gedachte is begrijpelijk, maar het zijn wel Hollandse duiten, geen Franse munten. Waar de soldaten ze zelf vandaan hadden, staat niet op de lijst.